

Olustvere meierei

Mulgi Meier nr.49/50 detsember 1999.a.

Mart Niidri

Ajaleht „Sakala“ nr.31 1923.aastal:

„Olustvere piimatarvitajate ühing pidas 11.märtsil koosolekut, kus otsustati hakata valla krundist läbijooksva väikese oja äärde piimatalitust ehitama“.

Ajaleht „Sakala“ nr.56 16.mail 1923.aastal:

„Mõni kuu tagasi asutati Olustvere mõisas agaramate peremeeste ettevõttel ühispiimatalitus. Piim aetakse käsitsi läbi. Liikmeid on praegu 23. Päevas on piima 500 toopi. Rasvasus on 2,9-3,4“.

Ajaleht „Sakala“ nr.7 1925.aastal:

„Olustvere uus piimaühing hakkas läinud aastal töötama“.

Ajaleht „Sakala“ nr.113 1925.aastal:

„Suvel alustas tööd Olustvere mõisas endises meiereis Reegoldi piimaühisuse poolt asutatud meierei. Ühisus andis selle teatud tingimustel rendile instruktor Mart Määrile. See ei anna ühisusele muidugi au, kuid meierei töötab edukalt“.

Ajaleht „Sakala“ nr.17 11.veebruari 1933.aastal:

„Õöl vastu 10.sellekuu päeva kella ühe ajal nähti Olustvere mõisa meiereihoonest tõusvat tulekuma. Alarmeeriti tuletõrjet... Ära põles vaid meierei katus ja lae puuosa. Meierei hoone kuulus Olustvere põllutöökoolile, kuid see oli välja renditud erameier Määr & CO-le, kuhu kuulus ka tööstur Kasch, kelle veski Ollepas saladuslikul kombel maha põles.“

Meierei sisseseade oli kindlustatud, samuti meieri korteri sisustus. Summa pole teada. Tule algus oli väga salapärane, kuna igasugune tegevus juba eelmisel õhtul aegsasti lõpetati..

Meier Mägi on varemini soovinud rendivahekorda lõpetada, kuna ta äri ei edene. Kool toimetab oma piima raudteel Tallinna turule. Sisseseade jäi enamuses rikkumata...“

Kommentaariks nende lõikude kohta tuleb öelda, et nad on väga vastuolulised ja võib-olla polegi kõik Olustvere meierei kohta, kuigi nad seda näivad olevat. Olustveres oli kindlasti Mart Määr töö, arvatavasti on Mägi selle vale kääne.

Maret Mölder praegusest Olustvere Kõrgemast Põllumajanduskoolist kirjutas toimetajale 1991.a. oma nägemuse mõisameiereist muuseumimaterjalide põhjal. Kui kogu mu kogutud teave oli kokku kirjutatud, saatsin selle Olustveresse seisukoha võtuks. Oskar Mölder muuseumist (Mareti isa) saatis vastuseks mõned koopiad sealsetest materjalidest ja et need langevad Mareti kirjutatuga kokku, tsiteerin neid ja jätan Maret Möldri kokkuvõtte välja.

Alljärgnevalt endise E.A. Põllutöökooli juhataja ja kauaaegse õpetaja Andres Tultsi memuaaridest:

„Olustvere mõisameierei ehitati 1893.a. krahv Nikolai Ferseni poolt juustutootmise tarbeks. Valmistati emmentali juustu. Hoones asus juustu keetmise ja pressimise ruum suure 1100 liitrise vaskkatlaga, võivalmistamise ruum, laboratoorium piimaproovide tegemiseks, piima vastuvõtmise, jahutamise ja säilitamise ruumid. Meierei all asusid väga head juustukeldrid ning teisel pool tiiki oli betoonlaega juustude tagavarakelder. Juustumeistriteks olid peamiselt šveitslased.“

Revolutsioonaaastail katkes Olustveres juustu tootmine. Et säilitada Olustvere juustu head kuulsust, andis kooli hoolekogu õppemajandi meierei tuntud piimatööstuse instruktor Mart Määrile rendile, kes lisaks õppemajandi piimale osis piima veel mõnest suuremast talust juurde.

1933.a. süttis meierei arusaamatutel põhjustel. Meierei sisseseade sai tules rikutud. Kahtlustati sihilikku süütamist, et saada kõrget kindlustuse raha, sest rentnik kuuldavasti ei tulnud omadega välja. Süütamist siiski ei suudetud kindlaks teha.

Leping Mart Määriga lõpetati. Meierei taastati uuesti ja võeti põllutöökooli õppemajandi alluvusse. Õppemajandi juhatajaks sai tol ajal šveitslasest juustumeistri poeg Aleksander Riterovsky, kes oli samuti huvitatud juustutööstusest. Ka nüüd võeti jällegi juustumeistriks šveitslane ja juustutööstus läks käiku ning töötas kuni saksa okupatsioonija lõpuni.

Nõukogude korra esimestel aastatel valmistati õppemajandi meiereis ainult võid ja hiljem see lõpetati ning piima hakati viima Suure-Jaani Võitööstusesse.

Oskar Mölder: „Andres Tults oli koolijuhataja aastatel 1921-1926 ja õpetas kuni 1952.aastani loomakasvatustlikke aineid ja piimandust.

Olustvere mõisa valitseja oli Aleksander Rennat (1937.aastani Riterovsky, elanud aastatel 1890-1964). Ta ei olnud poja Harry väitel šveitslane, nagu A. Tults ekslikult kirjutab. Ta tegelik rahvus ei ole teada. Teada on, et ta sündis Viljandi lähedal, oli õppinud Šveitsis juustutööstust ja tal on olnud mitu šveitslast Olustveres juustumeistriteks.

Sovhoostehnikumi ajal meierei seadmed lõhuti välja ja tassiti laiali. Kadunud on ka 1100 liitrine vaskkatel, mille vastu tundis huvi Imavere Piimandusmuuseum. Praegu asub meierei ruumides külmkamber lihasaaduste hoidmiseks.

Eeltoodud väljavõtet „Sakalast“ nr.31 1923.aastast ei pea meie koht käivaks, sest Olustvere mõisameierei oli sel ajal juba olemas.

Krahv Fersenite valduses oli Olustvere mõis aastatel 1734-1917“.

Vello Arro meenutused 1976.aastast:

„Meierei tuleroaks. XIII lennu õpilase memuaare 1933.aastast.

Internaadis tõusis südaööl hirmus kära – meierei põleb, kõik kustutustöödele! Kribinal- krabinal voodist välja, riided selga ja lauda poole. Leegid lõid juba meierei katusest välja. Kastsime sigala katust ja valvasime lehmalauda ka. Oli kena kevadine aeg ja katusel veel lundki. Lehmalaudade põlemine oli aga mõisarahvale veel hästi meeles. Meiereist suurt midagi järgi ei jäänud, vaid kivist seinad ja korstnad“.

Ajakiri „Piimandus“ kirjutab, et Olustveres on III liigi erameierei ja meieriks Mart Määr.

Mulgi Meier infolehes nr.37 meenutab Jaan Paluste, et ta on enne sõda töötanud Olustvere Mõisameiereis mitmetel töödel, sealhulgas ka meieri abilisena.

Meenutab Richard Aarik:

„Sattusin Olustvere meiereisse praktikale Õisus õppides 1939.a. Olin seal aprillist augustini. Tööstusruumis oli puuküttega altköetav restkolle ja selle peal vaskplekist juustukatel, mis asus kivimüüritisel. Kolle oli käruga liigutatav ja seda võis rööbasteed möödas teise katla alla sõidutada või alt ära tõmmata. Aurukatelt ega aurumasinat meiereis polnud. Kui juustutegu oli oma sooja kätte saanud, soojendati selle koldega vett pesuks ja muuks otstarbeks.

Päevast valmistasime 1-2 katelt juustu – ühe hommikupoole ja teise peale lõunat, vastavalt piima kohaletulekule. Ühest katlatäiest piimast sai ühe ratta juustu (80-90 kg). Piima rasvasuse seadsime silma ja maitsmise järgi 3,2%-lisele rasvasusele. Jahutustoobrates veevannis kooriti osa koort piimalt ja ka see läks võitegemiseks.

Õhul hilja toodud piim jahutati jääveega ja soojendati hiljem kalgendamistemperatuurile üles.

Soojem kelder oli samas hoones ja soolamisvannid ka. Külm kelder asus teises hoones. Vadaku koorisime ära ja sellest või tegemiseks oli puutünniga 300 liitrise mahuga Holsteini võimasin. Nii

koorelahutaja, kui ka võimasin töötasid käsiajamiga. Vadak läks mõisa loomadele söödaks.

Juustu saatsime rongiga Olustvere jaama kaudu Tallinna ekspordiks. Meieriks oli šveitslane Gübel, kelle eluruumid asusid II korrusel. Veel oli hoones kaks tuba poistele. Meieri kodune keel oli saksa keel, kuid ta oskas ka eesti keelt. Olime seal tööl kolmekesi, peale minu ja meistri oli üks õpipoiss ka veel. Palka sain ka, seda oli vist 150 krooni.

Olustvere mõis oli riigimõis ja valitsejaks Reinhardti nimeline mees, kes vajadusel oli võimeline ka ise juustuteo valmis tegema ja oli ka vist rahvuselt šveitslane.“

Richard Aarikust on varem juttu olnud Mulgi Meieri infolehes nr. 42, Loodi meierei loos.

Marta Kahu, kes oli tööl Auksi koorejaamas 1930.aastast, meenutab, et tema mäletamist mööda tegutsesid Olustveres 1930-ndail aastail 3 meest: Kutsik, Kasch ja määr. Rahvas kutsus seda kampa lühidalt- Kutsik, Kass ja Määr (mäger- kõik on loomad). Neist olevat olnud Kutsik meier, Kasch rahamees ja ettevõtja ning Määr oli rentnik ja instruktor, kes valvas piimandusliku külje eest. Johannes Kasch on meie infolehes kajastamist leidnud Ollepa meierei ajaloo (Mulgi Meier nr.31). Mart Määr on tuntud oma propagandistliku tegevuse poolest ühispiimatalituste rajamisel ja teda on mitmeti kajastatud ajakirjas „Piimandus“. Marta Kahu meenutab, et esimene meier Auksis olevat olnud Resovi nimeline mees, kes hiljem läinud Kutsiku asemele meieriks Olustvere. Ta olevat olnud Võru Kabalast ja kui see kõik tõene on, siis saavad need mehed olla tegutsenud Olustvere meiereis enne selle põlemist. Kahjuks ei ole esitada kirjalikke tõendeid ja kogu see jutt kipub siin jääma legendi tasemele.

Johannes Kaschist rääkides on siinkohal kohane meenutada, et möödunud aastal külastas meie firmat 3 selle mehe järeltulijat- tütar Helgi Veeroja ja poeg Johannes Kasch juunior koos tütre Marie-Rosalie Kaschiga.

Viimased 2 elavad praegu Kanadas Ontario provintsis ja tütar Marie – Rosalie on tegev ka piimanduses. Ta kirjutab: „My title is Director og Finance and Administration Ontario Refrigerated Products Divisjon.“

Nii et üsna kõrgel ametikohal. Nad tulid külla oma õele ja tädi Helgile, kes elab Võhma teeristis põllu peal kollases majas ja on ka pensionil, nagu ta vendki. Seoses tutvustega (Tiit Leppik õppis koos Helgi tütrega ja mina käisin uurimas Ollepa meierei ajalugu Helgi juures) ja huviga Eesti vastu palusid nad end vastu võtta siis me Reet Mandriga näitasime meie tollast elamist.

Johannes Kasch saatis hiljem tänukirja: „Suurim tänu Teile ilusa ringreisi eest „Mulgi Meieris“. See oli väga huvitab ja minule teeb head meelt, et Teie rekonstrueerite oma vabrikut. Inimesed, nagu Teie ja Teie kaastöölised aitavad Eesti majandust üles ehitada! Suurim tänu Teile ja Teie Võrulannast neiuale meie vastuvõtmise eest!“ Võrulanna all oli siin mõeldud Reeta. Palusin tookord väiksest ülevaadet Kanada piimandusest, kuid kahjuks jäi see saamata. Tookordsest vestlusest on meelde jäänud, et nende ettevõtte tegeles ka muuga peale piimanduse ja osteti hiljuti ära itaallaste poolt. Ka neil on probleeme toodete realiseerimisega ja nii käivad piiriäärsed kanadalased üle piiri Ameerikast piima ostmas, kuna see on seal peaaegu dollari võrra odavam.

Olustvere mõisameierei loo kokkupanek on mitmetel põhjustel veninud. Osalt on see infonappus ja üks põhjusi oli, et ei avanenud võimalust külastada Arthur Naadelit Audrus. Ta oli töötanud Olustveres ja kui ma nüüd augustis Audrusse sattusin, oli vanapapi haiglasse ravile läinud. Olustvere meenutusi nõustus jagama tema abikaasa Ella –Hedi Naadel:

„Minu abikaasa Arhtur Naadel on sündinud 18.jaanuaril 1911.a. Antslas Ravikülas. Ema suri, kui Arthur oli viieaastane. Isa abiellus uuesti, peresse tuli lapsi juurde ja äraelamiseks tuli varakult tööle hakata. Algul oli ta talusulane. Mingil ajal enne või pärast eesti armeeteenistust astus ta tööle Vana-Antsla meiereisse. Veel on olnud ta Luunja meiereis tööl. Peale sõjaväge asus Arthur õppima Õisu kooli.

Audru meiereis oli juustumeistriks sel ajal Vikise nimeline mees, kes päevapealt vallandati ja Arthur sai selle koha omale. Ta käis veel siis Õisus koolis ka. Siit määrati ta kas 1938 või 1939.a. Õisu Instituudi Ollepa meiereisse juustumeistriks. Mõlemal pool tehti siis šveitsi juustu ka. 1940.a. me abiellusime. Minu neiupõlvenimi oli siis Johansoo ja olen sündinud 1921.aastal. olin ka siin Ollepas tööl.

1944.a. suri Olustvere meierei juustumeister ja meier šveitslane Gūbel. Tallinnast Piimatööstuste Liidust tuli teade, et Gūbel on surnud ja võtke Olustvere meiereiga ühendust ning teatage oma võimalus sinna koheselt minna. Sel ajal oli ka Ollepas raske olukord. Ollepa koorejaama juhataja Marjamaa arreteeriti venelaste poolt ja Võhmal, ematööstusel, ei olnud sel hetkel sinna inimest panna. Arthur tegi juustu ja mina võtsin piima vastu.

Mees pidas minuga nõu, mis ette võtta. Sel ajal oli šveitsi juustu tegijaid Eestis vist alles ainult 3 meest. Siis oligi nii, et Õisu lõpetas Ollepas Šveitsi juustu tegemise ära ja me asusime Olustveresse 1944.a. kevadel. Mees tegi sea l juustu kuni venelaste sisse tulekuni. Kelder sai juustu täis, kvaliteet oli hea, proovipuurimisel oli pisar juustuaugus, nagu peab.

Sakslased põgenesid pealetulevate venelaste eest ja ka meie läksime pakku koos mõisa ametimeestega. Kui metsast välja julgesime tulla, oli kelder juustust tühi, kõik oli laastatud.

Venelaste ajal hakati Olustveres kaseiini tegema ja tehti ka vadakuvõid. Juustu tegemine lõpetati ja me tahtsime ära tulla, kuid Arthur pidi jääma juustuladu hooldama. Kui oli suu- ja sõrataudi periood, keetsime piima nõudes ära kohapeal. Sellest sai ainult võid, mida hiljem ümber sulatasime ja uuesti pakkisime.

Lõpupoole Olustveres ainult kooriti piima. Lõss jäi majandile ja koore saatsime Suure-Jaani piimaühistule ja veel hiljem läks kogu piim sinna.

Olustvere meierei lõpetas tegevuse, aga täpset aega enam ei mäleta.

Peale seda töötas mees mõnda aega teraviljalaos laohoidjana ja 1971.a. tulime ära Audrusse elama“.